

- 1929, 368 s. + přílohy. — Další srovn. V. Fícek: Biografický slovník . . . , sv. 3, s. 80—81, Opava 1983.
- 25) Antonín Suldoický: Bibliografie prací Aloise Adamuse. In: Ostrava. Sborník příspěvků k dějinám a výstavbě města, sv. 10, s. 447—475.
- 26) Cecilie Oborná: Dětský regionální časopis „Slezským dětem“. Těšínsko 1984, č. 1, s. 17—18.
- 27) Richard Fr. Jura: Staré pověsti slezské. Praha 1934. — Černá kněžna. Slezským dětem 4, 1932/33, č. 9, s. 1—4. — Jan Petrus: Černá kněžna a jiné pověsti. 2. vyd., Praha 1948.
- 28) Karel Dvořáček: O funkci těšínských „bojek“. Slezský sborník 47, 1949, s. 200—216. O K. D. viz Cesta Karla Dvořáčka. Vzpomínkový a literární sborník. Praha 1946. — J. Durčák: Cesta Karla Dvořáčka (1911—1945). Těšínsko 1966, č. 1, s. 4—16. — Valentin Valeček: K ces-

- tě Karla Dvořáčka. Těšínsko 1967, č. 1, s. 25—30.
- 29) Jan Rohel: Dar matky země. Dějiny lázní a pramenů v Darkově. Hornický rok, s. 131—133. Opava 1945. — Několik poznámek k dějinám Darkova—Lázní. Těšínsko 1968, č. 1, s. 1—7. — Z paměti starého havíře. Těšínsko 1972, č. 1—2, s. 7—10, 1973, č. 1., s. 28, č. 3, s. 8, 1974, č. 1, s. 14—15, č. 3, s. 8—9.
- 30) Vojtěch Martínek: František Sokol Tůma. Život a dílo. Ostrava 1957.
- 31) Fridolín Šlachta: Dějiny hornického města Karviné. 2. vyd. Karviná 1937. 180 s. — Kapitola z dějin Karviné. In: Navštivte Těšínsko, s. 25—29. M. Ostrava b. d. — Vývoj školství v Karviné až do r. 1908. In: Památník českého školství města Karviné. Karviná 1938, s. 15—19.

Mrtví od Charkova

OBČANÉ Z TĚŠÍNSKA V KATYNI ČÍSLO 2

Mečislav Borák

Přestože od spáchání zločinu v Katyni uplynulo už více než půl století, stala se katyňská problematika v posledním roce opět předmětem zájmu světové veřejnosti. Způsobilo to především uvolnění politických poměrů v zemích východního bloku včetně Sovětského svazu, což umožnilo klást poprvé zcela otevřeně konkrétní otázky a vyžadovat na ně konkrétní odpovědi, oproštěné od klamných příměsí ideologické propagandy. Objevila se přímo záplava nových informací o zločinu v Katyni, jak jsme o tom již čtenáře Těšínska informovali.¹⁾ Objevily se však také informace o dalších zločinech NKVD, jejichž symbolem se stala právě Katyň.

V Katyňském lese u Smolenska leží totiž jen zhruba třetina z pohřešovaných 15 tisíc důstojníků polské armády a policie, kteří se v roce 1939 dostali do sovětského zajetí a na jaře r. 1940 byli povražděni sovětskou státní policií. Zbývalo tedy najít další dvě Katyně, hroby zajatců z tábora ve Starobělsku a v Ostaškově. Obě místa byla v průběhu roku 1991 nalezena a jednoznačně identifikována. V obou těchto hromadných pohřebištích leží i desítky občanů z Těšínska.

Náš článek přiblíží osudy zajatců z tábora ve Starobělsku, jejichž hroby se našly na předměstí Charkova na Ukrajině.

TÁBOR VE STAROBĚLSKU

Starobělsk je město na východní Ukrajině na řece Ajdar, asi 250 km na jihovýchod od Charkova. Z větších měst je poblíž Vorosilovgrad. Tábor byl zřízen z někdejšího kláštera, a jak bylo v Sovětském svazu obvyklé, sloužil jako průchozí tábor pro vězně odesílané do vyhnanství už v prvních letech po revoluci. Toto období ještě připomínaly četné stopy po kulkách ve zdech kláštera, navozující představu provedení exekucí.

Kláster byl obklopen mohutnou zdí a zaujímal plochu několika hektarů. Ve velkém chrámu poblíž hlavní brány byl zřízen špejchar na obilí, v menším kostele postavili pryčny pro zajatce v mnoha vrstvách vysoko nad podlahou. Tisíce dalších zajatců bydlely na chodbách kláštera či ve zděných i dřevěných hospodářských budovách.

Do tábora zpočátku svázeli zajaté polské vojáky bez rozdílu hodností, teprve zhruba od listopadu 1939 se Starobělsk stal čistě důstojnickým táborem (zůstaly v něm pak již jen asi dvě stovky poddůstojníků a civilistů). Dochoválo se nám unikátní svědectví o tomto prvním období tábora. Jeho autorem je dnes osmdesátiletý pan **Antoni Bielez** z Trince, který se jako jeden z mála ze sovětského zajetí šťastně vrátil.

Pan Bielez pochází z Konské. Studoval na učitelském semináři v Těšíně, a pro nedostatek pracovních příležitostí v Československu odešel již před válkou do Polska, kde učil v okolí Rybníku. Těsně před válkou získal zaměstnání v úctárně Trineckých železárna. Do války proti Německu byl mobilizován jako absolvent důstojnického kursu v hodnosti četaře aspiranta do Nowého Sącze. V sestavě 21. divize horské pěchoty byl pak koncem září 1939 zajat v okolí Stanislawowa sovětskými oddíly. Neměl ještě uniformu, a to ho zachránilo. Mohl zapřít svou vojenskou hodnost a vydávat se za prostého vojína. Obyčejní vojáci nebyli totiž pokládáni za třídní nepřátele Sovětského svazu a mohli být uvolněni z táborů v rámci výměny zajatců s Německem. Také v německém zajateckém táboře v Saganu se panu Bielezovi podařilo zatajit svou hodnost, takže už v prosinci 1939 se vrátil domů do Trince a mohl svým nejbližším povědět, co v ruském zajetí zažil.²⁾

„Když jsme přišli do tábora, nebyli tam na nás ještě vůbec připravení. Litinové kotle do kuchyně zabírali obyvatelům z okolí. Vařili jsme si sami. Dávali nám ječmenné kroupy, oves a takový přídatek — ne, nebylo to maso, nebyly to ani kosti od kolena dolů, byla to už vlastně jenom samá kopyta. Tak jsme je čistili a vařili. Denně nás sepisovali, kontrolovali přítomnost. Vydávali příjmení, ale nestačilo odpovědět „Zde!“ nebo „Ano!“, ale pěkně celé jméno i jméno otce. Nevím, třeba se báli, že utečeme, že někdo odpoví za kamaráda. Pokaždé jsem odpovídal „Anton Antonovič“ a musel jsem ukázat ruku. A politruk hned na mne, že jsem buržuj, a v papírech že mám napsáno elektrikář. I když jsem byl učitelem tvrdil jsem, že jsem elektrikář tak jako můj otec a bratr, a ruce že mám takové, jaké mám, když jsem už měsíc nepracoval. Pak se mě zeptal, zda jsem byl v polské armádě. Vojenskou knížku jsem už neměl, tak jsem se přiznával jenom ke své dřívější službě v Košicích, v československé armádě . . . Výložky aspiranta jsem neměl. Jinak bych tu dnes už asi nebyl.“³⁾

Koncem října 1939 se v táboře začalo proslýchat, že k výměně zajatců do Německa odvezou asi pět tisíc vojáků. Pan Bielez byl mezi nimi:

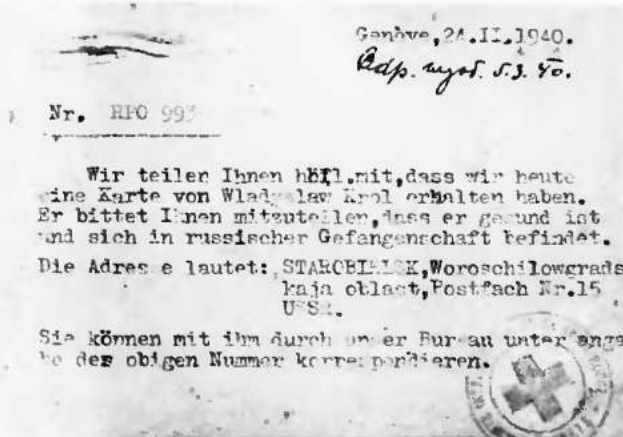
„O tom, že máme jet „domoj“, lidé v táboře věděli, v oběhu byly různé klepy a výmysly. Nesměli jsme psát dopisy, takže se ti, co zůstávali, snažili nějak poslat zprávy rodinám po těch, co měli odjet. Rusové nám pohrozili, že když najdou u někoho dopisy nebo vzkazy, tak nás postřílejí. Musel jsem si proto zapamatovat, komu mám co vyřídít. Tenkrát ke mně přišel pan Burzyk, věděl jsem podle jména, že byl ve vedení Trineckých železáren. Řekl mi: Jedete domů, do Trince? — Jestli domů, to nevím, odpověděl jsem. — Nedaroval byste mi laskavě kapesník? Všechno

Obálka dopisu dr. Markiela ze Starobielska

Poštou vrácený dopis O. Markielové, opatřený razítky z Moskvy a Starobielska

První sdělení o W. Królovi z Mezinárodního červeného kříže v Ženevě

nám sebrali Rusové... Dal jsem mu kapesník a pár drobností — kartáček na zuby, zbytky mýdla a jeden suchar na černou hodinku, nosil jsem ho na krku v pytlíčku ušitým z onuce. Nic víc jsem už neměl, jenom blůzu, a místo pláště jsem si dával na záda noviny, protože těmi nás krmili od prvního dne. Rusové se k nám hned od začátku chovali dost přísně. Přišla ke mně jednou žena — poručice s páskou Červeného kříže na rukávu a povídá: Vy jste do nás stříleli! Měla asi na mysli potyčku v Tlumaczi. Opravdu jsme tam stříleli, než nás pan major uklidnil. Tak jsem jí odpo-

věděl: My jsme přece byli doma, ve své zemi, a co vy jste tam dělali?"

Zajatci dostali na cestu do Německa chléb, solené ryby a konzervy, na ruské poměry něco nebývalého. Vlak, ve kterém seděl pan Bielez, vyjel ze Starobělska 27. října 1939:

„Řekli nám, že po cestě nás budou živit polní kuchyně na nádražích. Ve vagoncích byly pryčny po obou stranách, železná kamínka a trocha slámy. K velkému údivu vojáků jednoho dne celý transport vysadili na nádraží v Kyjevě a zavedli nás do kasáren. Stála tam dlouhá řada stolů pokrytých bílým voskovaným plátnem a my jsme dostali pořádné jídlo. Potom nás zase naložili zpátky do vagonů. Začali jsme se zneklidňovat, kam nás vlastně vezou. Říkali nám sice, že jedeme domů, ale moc jsme jim nevěřili. Nakonec nás dovezli k Bugu, kde stál most. A výměna začala. Rusové si vyměňovali s Němci své zajatce. Šli jsme po deseti čtveřicích přes most do německé okupace, a na sovětskou stranu zároveň přecházelo deset čtveřic z tamté strany. Vzpomínám si, že z německého břehu šlo hodně Židů.

Na německé straně stál už přichystaný vlak, jenže ve vagoncích nikdo neuklidil po převozu dobytka. Nacpali nás po padesáti dovnitř a slíbili všechny postřílet, jestli bude někdo ve vagoně chybět. Po cestě nás také jednou vysadili. Zavedli nás v Lublinu do nedostavěných kasáren, bez oken a bez dveří, spali jsme tam dvě noci. Pamatuji si, že tam byl takový zvyk, že k drátům přicházeli místní Poláci a za naše zloté nám kupovali ve městě chleba a salám. Když se vraceli, vyvolávali jména, vyvolaný přibíhal k plotu a chytal zboží. Často jsem slyšel výstřely strážných, hodně zajatců na tu výměnu doplatilo životem. Z kasáren nás vyprovázela německá mládež s bajonetami. Kolonu obklopil zástup tisíců Poláků vykřikujících jména svých blízkých, co zmizeli v Sovětech. Můj soused náhle uslyšel své jméno, poznal hlas své sestry a chtěl k ní přiskočit, ale v té chvíli mu sotva šestnáctiletý výrostek prostřelil rameno.“

Jak je vidět, nebyly zážitky zajatců odvezených na výměnu do Německa nijak radostné. Nikdo však netušil, že těm, co v táboře zůstali, byl uchystán mnohem hroznější osud.

Po odjezdu vojáků zůstali v táboře skoro sami důstojníci, což omezilo předchozí časté střety a celkově zklidnilo situaci. Téměř polovinu osazenstva tvořili důstojníci zajatí po kapitulaci Lvova, kteří byli do tábora deportováni bez ohledu na předem sjednané podmínky kapitulace. Sovětské velení totiž slíbilo, že jim po složení zbraní umožní odchod do Rumunska. Stížnost, kterou na tento postup zaslal generál F. Sikorski ze Starobělska veliteli Ukrajinského frontu Sovětské armády Timošenkovovi, jenž úmluvu o kapitulaci potvrdil, zůstala bez odpovědi a sám generál Sikorski byl později zavražděn spolu se svými důstojníky.

Náčelníkem tábora byl kapitán státní bezpečnosti Berezkov. Ke dni 15. listopadu 1939 bylo v táboře 3946 zajatců, včetně 8 generálů, 55 plukovníků, 127 podplukovníků, 316 majorů, 846 kapitánů a 2529 jiných důstojníků.⁴⁾ Zajatci byli po celou dobu pobytu v táboře podrobně vyslýcháni příslušníky NKVD a vůbec se nelze divit, že stále tíživěji prožívali nejistotu o vlastním osudu. Pouze jednou měsíčně mohli psát domů a to vůbec netušili, že mnohé z dopisů byly zadrženy táborovou cenzurou a nebyly nikdy odeslány, podobně jako jim nebyly předány prokazatelně došlé dopisy z domova. Jedno z hlášení NKVD hovoří o tom, že k 8. dubnu 1940 bylo v táboře ve Starobělsku takoveto zadržené a adresátům nevydané došlé korespondence celkem 3080 kusů (1350 dopisů a 1730 korespondenčních lístků), k tomu navíc 300 telegramů. K těmto datům bylo v táboře zadrženo 160 dopisů a 3300 korespondenčních lístků napsaných zajatci, kteří se marně těšili, že už brzy se o nich rodina doví a pošle odpověď na jejich zoufalé dopisy. Tato praxe fungovala i v době, kdy už byli zajatci dávno povražďeni. Ke 23. červenci 1940 bylo např. vedením NKVD rozhodnuto provést „zničení korespondence adresované válečným zajatcům, kteří byli z tábora vyvezeni“. Týkalo se to celkem 4324 dopisů a korespondenčních lístků a 79 telegramů, které byly téhož dne spáleny, o čemž byl pořízen protokolární zápis.⁵⁾

Zajatci se utěšovali, že se už brzy dostanou na svobodu. Vzpomíná na to třeba vézeň Starobělska Józef Czapski, který přežil jen díky tomu, že vzhledem ke konexím jeho hraběcí rodiny za něj intervenovalo několik vlivných osobností ze západní Evropy:

„Už od února 1940 začala obíhat zvěst, že nás rozvezou

z tábora. Z listků, které nám chodily z domova, jsem se dověděl, že mnoho polských paní z Červeného kříže, mezi jinými žena dr. Kolodziejského a moje dvě sestry, trávily střídavě několik týdnů na pohraničních stanicích mezi okupační zónou německou a sovětskou s tisíci balíčků a čekaly v největších mrazech na náš ohlášený návrat nebo průjezd do německých táborů. Mimo to táborová správa šířila pověsti, že nás Sověti odevzdají spojencům, že nás vyslou do Francie, abychom se tam mohli bít. Podstrčili nám dokonce úřední sovětský papír s trasou naší cesty přes Besarábii. Jednou nás v noci probudili a ptali se, kdo z nás umí rumunsky a řecky.⁴⁶⁾

O osudu zajatců však již bylo nejvyšším vedením sovětského státu rozhodnuto. Z oněch čtyř tisíc zajatců Starobělska bylo ponecháno naživu jen 79 osob. Likvidace probíhala ve všech třech táborech současně — od prvních dnů dubna do konce května 1940. Zvláštní poslové pravidelně přivázeli seznamy zajatců, podle nichž byly vypravovány transporty. Nedalo se rozpoznat, podle jakého klíče se transporty sestavují:

„Nebylo možné žádným způsobem zjistit, podle jakých kritérií vybírají skupiny odesílané z tábora. Míchali věk, ročníky, hodnosti, povolání, sociální původ, politické přesvědčení. Každá nově vysílaná skupina odporovala těm či oněm našim dohadům. V jednom jsme se všichni shodovali: každý horečně čekal na tu hodinu, kdy bude zas vyhlášen nový soupis odjíždějících (možná už konečně budu na listicích), nazývali jsme to „hodina papouška“, protože nahodilost soupisu nám připomínala ty listky, které vytahuje papoušek potulných flašinetářů v Polsku.“

Zajatci se těšili na odjezd z tábora, ale nemohli vědět, že ony transportní listiny, na kterých by tak rádi uviděli své jméno, jsou vlastně rozsudky smrti a že jim od této chvíle zbývá už jen několik dnů života.

OBĚTI ZLOČINU

Mezi téměř 4 tisíci zajatci tábora Starobělsk, kteří byli ve sklepeních oblastní správy NKVD v Charkově postupně postřeleni a zakopáni v lesíku na okraji města, byli i obyvatelé z Těšínska. Dosavadní výzkum zjistil 20 takových případů, z toho 13 jmen bylo ověřeno v materiálech NKVD, 2 případy jsou zatím nejasné a 5 dalších představují důstojníci 4. pluku podhalanských střelců, který měl posádku v Těšíně. Připomeňme si jejich životní osudy.

Oněch 13 ověřených obětí, pocházejících z dnešní čs. části Těšínska, patřilo k představitelům inteligence. Šlo vesměs o důstojníky v záloze, pouze Albert Teodor Holan, rodák z Marklovic, byl kapitánem pěchoty v aktivní službě. Působil ve výcvikovém středisku pěchoty v Rembertově, jeho rodina žila v Kaczycích. Další dva důstojníci byli již ve výslužbě, oba dříve působili ve zdravotní službě polské armády jako lékaři. Dr. Karol Santarius z Poruby absolvoval polské gymnázium v Orlové a vystudoval medicínu na univerzitě v Krakově. Později sloužil v hodnosti majora v Poznani. Dr. Adolf Wöllersdorfer z Mostů u Českého Těšína měl dokonce hodnost podplukovníka. Studoval ještě před první světovou válkou ve Vídni, po r. 1918 pak organizoval zdravotní službu v polské armádě. Po odchodu do výslužby v r. 1936 působil jako lékař ve Skoczowě, po r. 1938 se vrátil do Mostů. Jeho rodina dostala na jaře r. 1940 z prezidia Německého červeného kříže v Berlíně dopis následujícího znění:

„Paní Elsa Wöllersdorferová,
Mosty u Těšína 31.

Německý Červený kříž byl Vaším manželem dr. A. Wöllersdorferem uvědoměn o tom, že žije, je zdrav a nachází se ve Starobělsku. Dosud se bez úspěchu pokoušel navázat s Vámi spojení a domnívá se, že ani Vy neznáte jeho adresu. Níže uvádíme adresu také v ruštině:

Starobělsk u Vorošilovgradu,
poštovní schránka 15,
Kirovova 32.

Heil Hitler!

Šéf úřadu zahraniční služby.“⁴⁷⁾

Dopis byl odeslán 9. dubna 1940, takže vůbec není jisté, zda v době, kdy dorazil do Mostů, byl dr. Wöllersdorfer ještě naživu. Nezávisle na tomto sdělení od něj rodina ze Starobělska zprávu dostala.

Další dva medici mezi oběťmi byli vlastně veterináři. Dr. Jan Budziński pocházel z Darkova, byl mobilizován v hod-

Deutsches Rotes Kreuz

Berlin 60 11, am 9. April 1940.
Abteilungsleiter:
Ul. Sonnenallee 100/101
Postfach: Berlin 60 11
Telegraphisch: Deutsches R.

Jetzt: Berlin-67 61
Blücherplatz 2

VII / Ch - Dr./Ks.
Betr.: Russ.-Kriegsgefangenen Dr. Adolf Wöllersdorfer

Frau
Elsa Wöllersdorfer
K o s t y B. Teschen
No. 31

Das Deutsche Rote Kreuz ist von Ihrem Gatten Dr. A. Wöllersdorfer gebeten worden Ihnen mitzuteilen, dass er lebt und gesund ist und sich in Starobelsk befindet. Er hat sich aber vergeblich bemüht die Verbindung mit Ihnen aufzunehmen und vermutet, dass auch Sie seine Anschrift nicht wissen. Nachstehend wird die Adresse nochmals in russischer Schrift wiederholt:
Starobelsk bei
Woroschilowgrad,
Postfach 15
Kirova 32

Russisch: **Семейному**
Своему Супругу
Адресу сына № 15
ул. Кирова № 32
С.О.С.Р.

Heil Hitler!

Der: Chef des Artes Auslandsdienst

Sdělení Německého červeného kříže v Berlíně o pobytu v zajetí dr. Wöllersdorfera

POLSKI CZERWONY KRZYŻ
POLISH RED CROSS
24, BELGRAVE SQUARE, LONDON, S.W.1.

L. Nr. 067812/46/P/PZ Dnia 5.7. 1940

W odpowiedzi na list z dnia 26.6.1940

wiadomiamy, że p. Władysław Król nie figuruje w naszej ewidencji. Poszukiwania zostały rozpoznać. O pozytywnym ich wyniku zostanie Pan/A. natychmiast powiadomiony.

Za Kierownika Biura Powiadomian

Dopis pobočky Polského červeného kříže v Londýně

nosti podporučíka. Ze svědectví spoluvězňů o něm víme, že odjel z tábora s transportem z 18. dubna 1940, takže patří k těm výjimkám, u nichž lze přesněji určit datum smrti (byl zastřelen patrně 19. dubna 1940). Antoni Marcinek z Těšína vlastně ještě hotovým lékařem nebyl, teprve studoval veterinu na Varšavské univerzitě. Byl čerstvě ženatý. Jeho bratr uvádí, že když zajatci pobývali v průchozím táboře ve Zberezowici u Tarnopolu, měl Antoni možnost uprchnout, ale nechtěl se odloučit od kamarádů.

Władysław Król se narodil v Dětmarovicích a byl absolventem zemědělské školy v Czernichowě. V listopadu 1939 od něj dostala rodina ze Starobělska první dopis, který byl konečně doručen:

„Mili!

Jsem zdrav, jak jsem vždycky býval, jen nedostatek zpráv o rodině mě trápí. Stručně mi napište o rodinných záležitostech a hospodaření, co je s rodinou a s příbuznými. Jakou hodnotu má zlotý. Uvádím svou adresu, ale stejně se obávám, zda budete umět rozluštit abecedu. Už v září jsem Vám několikrát psal, kromě toho si myslím, že Vám o mně dal možná někdo vědět, protože znám hodně lidí od nás, co odjeli. Pište často, ale já Vám v prosinci odepišu jenom jednou. Je možné vybrat ze spořitelny uložené peníze? Co je s bytem v Těšíně?

Hodné srdečných pozdravů a objetí posílá Wladek.“

Inž. Gustaw Stanisław Tadeusz Hantke pocházel z ruského Petrohradu a povoláním byl chemik, zastával těsně před válkou funkci ředitele koksovny Trineckých železá-

Podporučík Wladyslaw Król z Dětmarovic

Obálka dopisu dr. Wöllersdorfera ze Starobielska

ren. Uvádí se, že v záříjových bojích r. 1939 patřil k obráncům pevnosti v Brestu.

JUDr. Józef Markiel se narodil v Orlové, kde absolvoval polské gymnázium. Po vystudování práv na Jagellonské universitě v Krakově byl těsně před válkou soudcem okresního soudu v Jablunkově, kde se usadil i se svou ženou. Měli jen několik týdnů po svatbě. Byl mobilizován v hodnosti podporučíka pěchoty, poblíž Bochně byl lehce zraněn a léčil se v nemocnici ve Lvově. V prosinci 1939 poslal rodině do Dolní Suché dopis, který jako jediný skutečně došel. Jeho mladá žena Olga svoje dopisy ani nepočítala. Jenom dva z nich jí pošta vrátila zpátky jako nedoručitelné, označené poštovními razítky ze Starobělska a z Moskvy. Skončily ty ostatní v ohni, jak o tom mluvily protokoly NKVD? První z vrácených dopisů byl psán 22.

dubna 1940. V té době byl ještě adresát možná naživu, ale když dopis dorazil do Starobělska, bylo už na každý pád příliš pozdě:

„Milovaný Jožko.

Znovu Ti píšu, i když nevím, zda to dostaneš. Jožinku, co se s Tebou děje, od 28. prosince žádné zprávy. Mám o tebe velkou starost. Kdybys mohl, prosím Tě, pošli telegram, už jich odtamtud pár přišlo. Ale jen když můžeš. Možná to ani nedostaneš. Poprosím ještě Anku, aby Ti zkusila napsat přes Červený kříž. U nás je vše při starém, těšíme se, že jaro je tak hezké. Na tátovo výročí jsme byly s maminkami na hřbitově. Jožinku, kdy se spolu uvidíme, tak moc po tobě teskním.

Mnoho srdečných pozdravů a objetí Ti posílá Olga.“

Paní Olga se nevzdávala a psala další dopisy. Nevěděla, že se obrací k dávno mrtvému. Tuto jednosměrnou korespondenci ukončila až válka Německa se Sovětským svazem. Jeden z posledních dopisů nese datum 22. 3. 1941:

„Můj Jožko.

Po delší přestávce jsem se zase rozhodla, že se Ti pokusím napsat, možná něco dojde. Jsem v rozpacích, Miláčku, přece už patnáct měsíců od Tebe není žádných zpráv. Slituj se a napiš aspoň slůvko. Jestli nemůžeš přímo na mne, tak piš přes Červený kříž v Krakově, pracuje tam Sewer a Ančin otec. Dosud jsme, Tvoji nejbližší, díky Bohu zdraví, kdo ví, co bude dál?

Nedočkávejme čekáme Tvou odpověď, pozdravy a objetí Ti posílá Tvoje Oluša.“

Největší skupinu obětí tvořili učitelé, jak by šlo u důstojníků v záloze předpokládat. Karol Broda pocházel z Ustroně, kde také učil, ale těsně před válkou přesídlil do Trince. Byl mobilizován jako poručík pěchoty do Těšína. Leon Feber se narodil ve Stonavě a po absolvování učitelského semináře v Těšíně odešel do Polska, kde vykonal základní vojenskou službu. Vrátil se učít do Doubravy a Petřvaldu. Rodina dostala 4. února 1940 sdělení Polského Červeného kříže, že je v zajetí v Rusku, ale z obav před represemi dopis později spálili. Jan Karol Musiał pocházel z Ostravy-Michálkovic, ale žil v Polsku. Byl učitelem i řídícím školy v Suchowoli, okres Sokółka. V bojích u Lvova byl raněn. Leo Schmidt, rodák z Karviné, absolvoval učitelský seminář v Těšíně a už za první světové války bojoval v polských legiích. Měl hodnost kapitána a žil v Těšíně. Poslední z učitelů, Jan Molin, patří k těm nemnoha, u nichž můžeme určit datum smrti, neboť podle dochovaných svědectví odjel z tábora v transportu ze 24. 4. 1940. Dochoval se jeho vzkaz rodičům ze 30. 11. 1939:

„Milí rodiče.

Využívám příležitosti, abych Vám poslal pozdravy a uvědomil Vás o tom, že žiju a jsem zdrav, a mám se dobře. Jsme v Rusku, moc daleko od Vás, kde slunko vychází i zapadá o 2 hodiny dříve. Nemějte o mne strach, poradím si. Dosud jsem Vám nemohl napsat, ale minulý měsíc jsem potkal jednoho známého ze Skoczowa a prosil jsem ho, aby k nám zajel. Odepište mi hned, pište co nejrychleji, dejte mou adresu dalším, co by mi chtěli napsat a nečekejte, až napíšu já. Moje adresa je dole na druhé straně...“

Také pět důstojníků 4. pluku podhalanských střelců z Těšína bylo ověřeno v evidenčních listinách NKVD, takže je prokázán jejich pobyt ve Starobělsku. Byli to podporučík pěchoty Pawel Faleński, kapitán pěchoty Jan Zygmunt Kosiaty, podporučík dělostřelectva Marian Lukasz, podporučík pěchoty Stefan Michal Mizera a poručík spojovacích jednotek Eugeniusz Raabe. Poslední dvě oběti, katovický právník dr. Karol Franek, rodák z Ropice, a lyžbičský učitel Jan Raszka, rodák z Oldřichovic, nebyly ještě náležitě ověřeny v pramenech, takže jejich pobyt ve Starobělsku nelze prozatím spolehlivě prokázat.

STAROBĚLSK II

Po likvidaci zajatců v Charkově zůstal tábor ve Starobělsku už v polovině května 1940 zcela prázdný, ale brzy se začal znovu zaplnovat. Přicházeli sem polští zajatci z Pobaltí, právě dobytého Sovětskou armádou, i zajatci z jiných končin sovětské říše. Tomuto období tábora se říká Starobělsk II. aby se zdůraznil rozdíl v novém charakteru tábora. Pro nás je zajímavé, že v tomto období byli ve Starobělsku věznění i českoslovenští emigranti, kteří před Hitlerem odešli do SSSR. Vzpomíná Jiří Pavlič:

„I moje vězeňská cesta vedla z tábora Skolia přes Stris a Izum do Starobělska. Bylo to koncem roku 1940. Starobělsk byl vybudován v areálu kláštera, kde kromě kapli a dalších budov, patřících klášteru, bylo postaveno několik dřevěných baráků pro nás, vězně. Odhaduji, že nás tam bylo okolo 20 tisíc osob. Nejvíce tam bylo Poláků, a to generálů, důstojníků, poručíků, lékařů — lidí velmi vzdělaných. Sedávali jsme spolu na čtyřposchodových palandách. Poláci se velmi živě zajímali o to, co se děje ve světě. Protože jsme do vězení noviny nedostávali, snažili jsme se získat zprávy od strážných nebo vězňů, kteří pracovali v kuchyni nebo na vykopávkách hrobů a hrodek. Bylo přísně zakázáno číst noviny, knihy, zpívat, shlukovat se. Za to byl karcer čili samotka a bez jídla. Zjistili jsme, že nás, emigranty, nemají rádi, nemohli pochopit, že jsme uprchli do SSSR.

Když v roce 1941 vypukla válka, tak nás rychle naložili do vagonů pro dobytek a dopravili do Vladivostoku a přístavu Nachodka. Tam nás naložili na nákladní loď, která nás dopravila do Magadanu na Kolymě u Ochotského moře. Starší a nemocní tam zůstali, ale brzy je odvezli na Vorkutu. Když byla v r. 1941, koncem července, podepsána dohoda mezi Sovětským svazem a polskou exilovou vládou v Londýně o vytvoření polské armády, všichni Poláci byli amnestováni a ihned odešli do armády, která se formovala v Buzuluku. Pouze ti, kteří byli ze smíšeného manželství, amnestováni nebyli.⁴⁸⁾

O tomto období Starobělska podali svědectví ještě další dva bývalí zajatci, kteří se tam dostali až v létě 1941, už po odjezdu prvních transportů na Dálný východ. Pan Józef Franek ze Stanislavic prošel několika průchozími zajateckými tábory, než se dostal k pravidelné práci v kamenolomu poblíž Lvova. Po vstupu SSSR do války se vztah strážních oddílů k zajatcům prudce změnil k horšímu, hnali je pěšky na východ a slabě či nemocné stříleli, aby nepadli do rukou Němcům. Po strastiplné cestě je naložili do vlaku a v potrhaném zápisníčku, do něhož si pan Franek tenkrát heslovitě zapisoval nejdůležitější události, se po několika dnech jízdy objevil zápis: „Nakonec 8. července byl celý transport vyložen ve Starobělsku.“⁴⁹⁾

V táboře se pan Franek potkal se svým kamarádem **Karolem Gabzdylem** z Karvině, kterému se v září 1939 podařilo zběhnout z kolony, která směřovala do zajateckých táborů, takže unikl likvidaci. Prošel několika průchozími tábory a pracoval na stavbě silnic, až se při ústupu před Němci dostal do Starobělska. Uvádí: „Byli jsme tam, našťáště, už značně později, než oběti vraždění z roku 1940. Vůbec nás ani nenapadlo, jaká tragédie potkala naše předchůdce, i když jsme na pryčnách viděli nožem vyškrábané polské nápisy a jména.“¹⁰⁾

Pár týdnů poté byli už oba svědkové ze Starobělska pryč, protože vstoupili do polského vojska v SSSR. Bojovali pak na nejrůznějších světových bojištích, než se dočkali konce války. Pan Franek se před časem pokusil zjistit, zda si v Sovětském svazu úřady na jeho zajateckou anabázi pamatují. Napsal tam a dnes se pyšní potvrzením, jakým se může pochlubit jen opravdu málokdo z bývalých sovětských zajatců:

„Československé velvyslanectví v Moskvě potvrzuje na základě nóty ministerstva zahraničních věcí SSSR č. KU-1027 ze dne 10. června 1971, že Josef Franek, narozen r. 1920 ve Stanislavicích, ČSSR, polské národnosti, se nacházel od 21. 9. 1939 do 2. 9. 1941 v SSSR jako válečný zajatec a po celou dobu vykonával různé práce.

Moskva 10. června 1971.

Za velvyslance: B. Pospíšil, I. taj. ZÚ Moskva.“

Pan Franek ještě dodává, že nikdo z jeho kamarádů, kteří se také pokoušeli dostat podobné potvrzení, už nepochodil.

HLEDÁNÍ NEZVĚSTNÝCH

Zažloutlé stránky dopisů psaných v několika jazycích a opatřených razítky nejrůznějších organizací a institucí podávají svědectví o úporné snaze rodin nezvěstných po zachycení jakékoli stopy existence svých blízkých i v době, kdy už takové počínání bylo zřejmou marností. Nicméně lidská přirozenost umožňuje věřit v zázraky a dokáže i v pustině času vykřesat jiskřičku naděje.

První takové dopisy byly psány v němčině, protože je odesílal Německý červený kříž v Berlíně nebo Mezinárodní

červený kříž v Ženevě, který používal také francouzštinu. Ze Ženevy byl např. 24. 2. 1940 odeslán dopis panu Franciszku Królovi z Dětmarovic se zprávou o jeho synovi:

„Sdělujeme Vám zdvořile, že dnešního dne jsme obdrželi lístek od Władysława Króla. Prosi v něm, abychom Vás uvědomili, že je zdrav a nachází se v ruském zajetí.

Jeho adresa zní: Starobělsk, Vorošilovgradská oblast, poštovní schránka č. 15, SSSR.

Prostřednictvím našeho úřadu s ním můžete pod výše uvedeným číslem jednacím korespondovat.“

Jednací číslo bylo poměrně nízké, zatím měli v evidenci jen 993 polských válečných zajatců. Pan Król stačil odpovědět do 10 dnů od odeslání dopisu ze Ženevy, tak rychle tenkrát pošta pracovala, a to byla světová válka! Nelze tedy vyloučit, že syn pana Króla ve Starobělsku si dopis z domova ještě přečetl.

Orgány Červeného kříže nemohly předpokládat hromadnou likvidaci zajatců, takže šířily optimismus i v době, kdy už dávno nebyl na místě. Dopis Polského červeného kříže z Varšavy ze 3. září 1940 uvádí:

„V odpovědi na dopis ze dne 23. 8. t. r. L. 1/40/439 uctivě sdělujeme, že podle nedávno obdržených věrohodných informací byly tábory zajatců v Kozelsku, Starobělsku a v některých jiných místech zlikvidovány, a zajatci byli převezeni do menších táborů. Všeobecně teď mají v nových táborech lepší podmínky existence, lepší výživu, obdrželi prádlo, slavníky a deky. Vnitřní správa tábora je v rukou Poláků, jmenovaných sovětskou administrativou, lékařskou péči zajišťují polští lékaři. Dosud nevládní adresy nových táborů, ale usilovně se snažíme je získat.“

Po napadení Sovětského svazu Německem korespondence s Mezinárodním červeným křížem ustala, jistě k tomu přispělo i tabuizování katyňské problematiky ve vztazích mezi SSSR a Spojenci. Teprve po válce se pátrání opět rozběhlo naplno. V Londýně začala působit organizace Polského červeného kříže, která 5. 7. 1946 rodině W. Króla sděluje:

„V odpovědi na Váš dopis ze dne 16. 6. 1946 Vás uvědomujeme, že p. Władysław Król nefiguruje v naší evidenci. Pátrání bylo započato. O jeho pozitivním výsledku budete neprodleně vyrozuměn.“

Pozůstali zkoušeli štěstí nejen u orgánů Červeného kříže, ale u všech institucí a organizací, které by s pátráním mohly mít třeba jen vzdálenou souvislost. Jedna z takových organizací odpověděla v červnu 1947 paní Markielové:

„Společnost polsko—sovětského přátelství, Hlavní výbor, Varšava, Staliny aleje 26.

Uctivě sdělujeme, že Váš dopis v záležitosti člena rodiny přebývajícího v SSSR jsme předali ministerstvu zahraničí ve Varšavě s prosbou o příznivé vyřízení.“

Zřejmě dodrželi slovo, protože v srpnu 1947 přišla odpověď ze sovětské sekce politického odboru ministerstva:

„Ministerstvo zahraničních věcí sděluje, že záležitost návratu občana Markiela Józefa se nachází ve stádiu jednání prostřednictvím Velvyslanectví R. P. v Moskvě. O výsledku budete dodatečně uvědoměni.“

Další sdělení už nedošlo. Negativní sdělení zaslala paní Markielové v únoru 1949 i pátrací služba ministerstva sociální péče v Praze:

„Mezinárodní pátrací služba (International Tracing Service) nám sdělila, že veškeré pátrání po Jozefu Markielovi zůstalo bezvýsledné.“

Podobně zkoušela různé možnosti získání informací i rodina dr. Wöllersdorfera. V srpnu 1947 dostala odpověď ze Společnosti pro pomoc Polákům (Relief Society for Poles) z Londýna:

„V odpovědi na Váš dopis ze dne 17. 8. 1947 sdělujeme, že dr. Adolf Wöllersdorfer, plukovník—lékař, nefiguruje v evidenci důstojníků polských ozbrojených sil. Obrátili jsme se na naši delegaturu na Blízkém východě s dotazem, ale nepředpokládáme, že by se mohl nacházet mezi civilními osobami na tamním území jako vojenský lékař. Obáváme se, že musel zahynout ve Starobělsku. S lítostí musíme potvrdit, že na listině nezvěstných z Kozelska se bohužel nachází kapitán lékař Ludwik Szymański (bez osobních údajů).“

Když rodina vyčerpala všechny dostupné možnosti informací o nezvěstném, došlo k úřednímu prohlášení nezvěstné osoby za mrtvou. Úřední akt vypadal zhruba takto:

„Prohlášení za mrtva

Leon Feber, nar. 5. 6. 1917 ve Stonavě, okres Fryštát, z rodičů Augustina a Marie, roz. Valoškové, domovský příslušný do Stonavy, okres Fryštát, náboženství řím. kat., svobodný, učitel, posledně bytem v Petřvaldě, nastoupil vojenskou službu v polské armádě jako poručík — pilot a zúčastnil se německo—polské války v roce 1939. Poslední zpráva o něm došla od Polského červeného kříže v SSSR v Moskvě ze dne 4. 2. 1940. Od té doby není od něho, ani o něm žádných zpráv a je pravděpodobné, že zemřel.

Na návrh Emanuela Febera, instalatéra ve Stonavě č. 34 prohlašuje soud Lva Febera za mrtva.

Pravděpodobné místo úmrtí Moskva, SSSR.

Jako den, který nezvestný pravděpodobně nepřežil, ustanovuje se den 4. 2. 1940.

Okresní soud v Karvině, odd. III.,

dne 5. dubna 1949.

Za správnost vyhotovení dr. Jindřich Kozelka, řídicí kancel. oddělení.“

PERZEKUCE POZŮSTALÝCH

Ke smutným úředním dokladům patří i další poválečné dokumenty podávající svědectví o perzekuci rodin pozůstalých. Úřady v lidově demokratickém Československu stejně jako v lidovém Polsku diskriminovaly pozůstalé po zajatcích zavražděných v SSSR, při mnoha příležitostech. Odebíraly jim korespondenci z táborů, zamítaly žádosti o vdovský důchod, zabraňovaly dětem ve studiu na vysokých školách. Byli prostě pokládáni za potencionální nepřátele nového režimu.

Sérii takových dokladů vlastní pan inž. Jan Wöllersdorfer z Mostů u Českého Těšína. Než dostal svolení ke studiu, musel mnohé vytrpět. Např. dopis z rektorátu Vysoké školy železniční v Praze ze dne 25. 6. 1954 sděluje „soudruhu“ Wöllersdorferovi:

„K Vašemu dopisu ze dne 20. t. m. oznamujeme, že k rozhodnutí o Vašem nepřijetí na VŠZ vedly tyto důvody:

ani Váš sociální původ a činnost Vašeho otce, ani dosavadní postoj Váš a Vaší rodiny k otázkám socializace venkova neukazují na to, že by se Váš kladný postoj k lidově demokratickému zřízení natolik upevnil, aby Vám byl pevnou oporou při studiu na vysoké škole.

Děkan fakulty elektrotechnické.“

Pan Wöllersdorfer se nevzdával a zkusil štěstí na Zeměměřičské fakultě v Praze. Jak asi dopadl, napovídá „kádrový posudek“, který na něj na školu zaslal Místní národní výbor v Mostech u Českého Těšína 27. 8. 1954. Je natolik poučný, že ho publikujeme v nezkrácené podobě, jen s opravou gramatických chyb:

„Vážení soudruzi!

K Vaší žádosti o podání posudku na výše jmenovaného Vám oznamujeme, že Jan Wöllersdorfer, nar. 24. 6. 1932 v Bielsku, svobodný, polské národnosti, polský státní příslušník, bytem Mosty u Českého Těšína čís. 31, pochází z buržoazní rodiny. Jeho otec byl polským fašistickým plukovníkem v době Becka ve funkci vojenského lékaře. V roce 1939 byl v řadách polské východní armády, která bojovala místo proti německému agresoru proti sovětské armádě. V boji s Rudou armádou se stal nezvestným, je jím dosud.

Jan Wöllersdorfer je majitelem zemědělské usedlosti o výměře 16,84 ha, kterou zdědil po svém otci. Protože však nebyl plnoletý, hospodařila na této usedlosti jeho matka, která neplnila své povinnosti vůči státu, neobdělávala řádně půdu a od roku 1945 systematicky neplnila dotázky státu. Proto byl na návrh zdejšího MNV v roce 1952 uvalen na usedlost Jana Wöllersdorfera nucený pacht. Jan Wöllersdorfer tehdy studoval na gymnáziu v Českém Těšíně. Mezi tím však bylo v obci ustaveno JZD III. typu a nucený pacht byl předán do JZD. Po ukončení studia na gymnáziu však Wöllersdorfer odmítal se zapojit do práce v zemědělství a vstoupit také do JZD. Zdejší MNV však nedovolil, aby šel studovat na vysokou školu a proto pracoval nyní po dobu dvou let jako námezdní síla v JZD, ne však v zemědělství, nýbrž v pískovně, protože práci v zemědělství se vyhýbal.

Protože Wöllersdorfer se doposud nestal členem JZD a odmítá v zemědělství pracovat, a místní JZD požádalo MNV, aby usedlost Wöllersdorfera byla z hospodaření vy-

jmuta a dána Wöllersdorferu, aby si hospodařil na svém pozemku sám, protože je již plnoletý a schopný vykonávat samostatně práci v zemědělství, je proto nyní povinen se o svou zemědělskou usedlost starat sám jako soukromý zemědělec, protože se členem JZD doposud nestal a odmítá se státi.

Politicky se Jan Wöllersdorfer nijak neprojevuje. O jeho matce lze říci, že nemá nejlepší poměr k našemu lidově demokratickému zřízení. Jan Wöllersdorfer je sice členem a předsedou zdejší organizace ČSM, avšak s jeho prací nemůžeme být nikdy spokojeni.

Nesouhlasíme s tím, aby Wöllersdorfer byl přijat na vyšší studia, protože neskýtá záruku, že by z něho byl socialistický inteligent, a pak také proto, že je povinen se starat o hospodaření své zemědělské usedlosti.

Szczurek Josef, tajemník MNV

Szewiczek Viktor, předseda MNV“

PÁTRÁNÍ PO HROBECH

Zatímco hroby zajatců z Kozelska byly nalezeny v Katyni už v r. 1943, trvalo hledání hrobů zajatců ze Starobělska vlastně až do zcela nedávných dnů. Nejprve probíhalo pátrání přímo v okolí tábora ve Starobělsku nebo v nejbližším správním centru — Vorosilovgradu, později se přesunulo k vesnicím Děrğače a Bezludovka poblíž Charkova. Teprve v létě r. 1990 se objevila v sovětském tisku věrohodná zpráva, že hromadné hroby Poláků se nacházejí přímo na předměstí Charkova v místě zvaném Pjatichatky, kde u silnice stálo pět domků. Do blízkého lesa, označeného na katastrálních mapách jako „čtverec 6“, vedla cesta zpevněná cihlami, již místní lidé říkali „Černá cesta“. Dobře věděli, kam vede a co po ní dnem i nocí vozily kryté nákladáky, pobité zevnitř zinkovým plechem. Jen nedaleko odtud vznikl ve 30. letech Ústav jaderné fyziky, v němž řešili problémy štěpení atomů světoznámí vědci Landau a Kapica.

Podobných míst bylo přímo v Charkově několik. Například na starém židovském hřbitově, který v 60. letech předělávali komсомolci na park oddechu, leží mnoho tisíc místních obyvatel, zavražděných příslušníky NKVD už ve 30. letech. Dochovály se totiž záznamy místního hrobniče Gorbáčova, který na každou zásilku mrtvol vystavoval potvrzku o převzetí.

O hrobech Poláků ve „čtverci 6“ se veřejnost dověděla hned v roce 1940, protože byly mělké a nepořádně zasypané. Od té doby až do dneška tu nacházeli a nacházejí chlápci při svých klukovských hrách zašlé cizí mince, přezky k řemenům, vyznamenání a vojenské odznaky. Už před válkou bylo zakázáno chodit do lesa, který byl ohrazen plotem. Za války ho lidé rozebrali na topení, strážní psi zdívočeli a rozutekli se. Po tolika válečných hrůzách nepřípadalo lidem ani divné, že se po okolí nacházejí lidské kosti. Až v 70. letech na to upozornil ředitel lesního závodu Anatolij Omelič a v hlášení KGB uvedl, že ve „čtverci 6“ v době lžáků, zvláště na jaře a na podzim, vystupují z hlíny na povrch lidské kosti a lebky, a celé okolí proniká hrozný zápach. Přijela pak policejní technika, vyvrtávali do půdy sondy a nalévali tam desinfekci, nakonec znovu ohradili celý les dvojitým plotem a v lese postavili zotavovnu KGB a chatovou osadu příslušníků oblastní správy. Tak jako v Katyni.

Teprve pod tlakem veřejnosti předala v r. 1990 KGB své chatky městskému úřadu v Charkově. Sovětský publicista G. Žavoronkov, který téhož roku místo činu navštívil, se už od prvního kluka z Pjatichatek dověděl, kde lze najít polské mince a odznaky. Našel však také svědka oněch půl století zamlčovaných událostí:

„Já, Ivan Dvorničenko, jsem se v r. 1938 po demobilizaci z armády vrátil do Charkova. Nastoupil jsem do práce jako řidič obsluhy štábu Charkovského vojenského okruhu. Naše garáž byla na Puškinově ul. v domě č. 41. Naproti byly garáže NKVD. Často jsem hovořil s řidiči, kteří tam pracovali. Zvláště s jedním, kterému říkali Olexij. Bylo mu tak třicet let, ale byl už úplně šedivý. Nedlouho před válkou mi vyprávěl, že vozí mrtvolky zastřelených lidí do lesoparku v Pjatichatkách. Vraždili je v budově NKVD na Černyševské ulici, kam Olexij zajížděl se svou krytou půldruhatkovou. Mrtvolky nakládali na hromadu a zakrývali plachtovinou. Mezi zastřelenými bylo též hodně polských vojáků.

Sám jsem vozil velení na lehkém GAZu M-1. Jezdil jsem i na chatky oblastní správy, nacházející se po levé straně bělgorodské silnice. Můj parťák Vasil mi jednou ukázal, kde pochovávají zastřelené — jen trošku dál od chatek a zprava od silnice. V tomto koutě lesa měl stálou službu traktor, aby při nesjízdnosti cesty zatáhl auta do lesa.⁽¹¹⁾

V červenci 1991 přijela do lesa u Pjatichatek společná polsko-sovětská exhumací komise, aby s konečnou platností potvrdila, zda jsou na tomto místě pohřbeni zajatci ze Starobělska. Exhumací práce, probíhající od 25. 7. do 7. 8. 1991, prováděl tým právníků, archeologů, antropologů, soudních lékařů, vojáků a pracovníků oblastní správy KGB z Charkova, pod vedením plukovníka justice Alexandra Trejčického z hlavní vojenské prokuratury SSSR. Za polskou stranu byli členy komise mj. Stefan Śnieżko, zástupce generálního prokurátora, a profesor Bronisław Młodziejowski, ředitel polského Ústavu policejních věd.⁽¹²⁾

Bylo provedeno celkem 48 výkopů, nalezeno 160 kosterních pozůstatků, z čehož 7 se polským odborníkům podařilo na místě identifikovat. Bylo jednoznačně prokázáno, že se jedná o důstojníky polské armády vězněné ve Starobělsku. Kromě nich bylo v hrobech nalezeno více než dvacet ostatků sovětských vojáků a také dvě ženy, patrně manželky některých důstojníků. Nebyly samozřejmě odkryvány všechny dostupné hroby, neboť by si to vyžádalo mnoha let práce. Terén, na kterém probíhaly exhumace, měřil zhruba 100 × 150 metrů, což je pouze zlomek celého areálu NKVD, pokrytého dnes hustým lesem, pod nímž mají podle domněnek některých historiků spočívat ostatky více než půl milionu lidí! Místní lidé uváděli, že nacházejí kosterní pozůstatky i při obdělávání svých zahrádek na pozemcích hodně stranou od ohrazeného prostoru.

Komise zároveň zjistila některé nové okolnosti týkající se průběhu exekucí. Antropolog profesor Młodziejowski o tom nad jedním z otevřených hrobů řekl:

„Nepochybně se tu odehrálo drama asi 25 důstojníků. Na rozdíl od převažující většiny zajatců ze Starobělska, střelených v budově charkovské NKVD, tělesné pozůstatky z hromadného hrobu č. 22 svědčí o tom, že zajatce střelili až tady. Kostí byly uloženy v anatomickém pořadí, což znamená, že hrob nebyl po celých 51 let narušen, našly se i náboje, jedna střela dokonce vězela v nalezené lebce.“⁽¹³⁾

Z celkem 74 lebek, nalezených v tomto hrobě, neslo stopy po střelách 23 lebek. Některé z nálezů, např. zbytky oša-

cení, důstojnické odznaky, nalezené písemnosti aj. byly odvezeny do Polska, aby byly podrobeny dalšímu zkoumání v laboratořích.

Pietní slavností byla 10. srpna 1991 práce komise ukončena. Pracovníci pobočky polského Energopolu v Charkově zbudovali u hrobů dřevěný kříž a zároveň zde byl odhalen první pomník obětem, jehož stavbu iniciovala a na níž se finančně podílela charkovská oblastní správa KGB.

Mrtví od Charkova o tom naštěstí nic nevědí.

Poznámky:

- 1) M. Borák, Katyň — neznámé souvislosti, Těšínsko 1991, č. 3, s. 10–15.
- 2) K. J., Przeżył Starobielsk. Głos Ziemi Cieszyńskiej 1990, č. 27, s. 4.
- 3) Vzpomínky A. Bielesze citovány podle článku O. Tobołové, Jericy Starobielska. Zwrot 1990, č. 9, s. 16–19.
- 4) G. Žavoronkov, Katynskaja tragedija. Moskovskije novosti 1990, č. 12, s. 8–9.
- 5) Dokumenty Katynskie. Wojskowy Przegląd Historyczny 1990, č. 3–4, s. 310.
- 6) Vzpomínky J. Czapského podle jeho knihy Na nieludzkiej ziemi. 2. vyd. b. m. r. v.
- 7) Kopie tohoto i všech ostatních citovaných dopisů a dokumentů byly autorovi poskytnuty pozůstalými po obětech. Odkazy na držitele originálů jsou uvedeny v autorově práci Symbol Katynia. Zaolziańskie ofiary obozów i więzień w ZSRR. Český Těšín 1991.
- 8) J. Pavlič, O osudu vězňů v SSSR. Hlas revoluce 1990, č. 24, s. 3.
- 9) O. Toboła, Jericy Starobielska. Zwrot 1990, č. 10, s. 22–25.
- 10) L. Kara, Tułacz z Karwiny. Zwrot 1990, č. 11, s. 18–19.
- 11) G. Žavoronkov, Tajna Černoj dorogi. Moskovskije novosti 1990, č. 24, s. 16.
- 12) O exekucích viz např. B. Navrátil, Objevena Katyň číslo dvě. Moravskoslezský den 8. 8. 1991, s. 1–2; P. Hamza, Katyň číslo 2: Charkov. Občanský deník 12. 8. 1991, s. 4–5; S. Mikke, Kim byla zamordována kobieta? Trybuna Śląska 5. 8. 1991, s. 1; J. Rysánek, Charkovské memento. Občanský deník 9. 8. 1991, s. 1–2.
- 13) (TŠ), Jedno wielkie cmentarzysko. Głos Ludu 15. 8. 1991, s. 3.

Jména místních částí a domů v Loukách a ve Stonavě

Bedřich Téma

1. O jménech místních částí a domů v Loukách rozhoduje do jisté míry povaha terénu obce a způsob osídlení tak jako i jinde. Původní vzhled obce se po druhé světové válce pronikavě změnil skladováním hlušiny ze Stonavy. Byla úplně zničena velká soustava rybníků, zbourány mnohé domy i celé místní části a stále se ještě bourá. Mnoho lidí se nuceně vystěhovalo a četná zeměpisná jména začínají postupně upadat v zapomenutí. Tím spíše je nezbytné zachytit co nejdříve to, co se ještě dá zapsat.

a) Jmen místních částí je dost hodně vzhledem k tvárnosti kraje, rozloze vesnice a původnímu počtu obyvatelstva. Převládají tu sousloví a předložkové výrazy. Slova utvořená příponou jsou velmi řídká. Název Nivčok — nívka ‚malá niva‘ má příponu -ok. Jméno Kubinovéc bylo utvořeno příponou -ovéc od příjmení. U pojmenování Šmjýškovice je přípona -ovice. Název Šoldrůvka s příponou -ůvka existuje jako varianta a Šyrokovka jako obměna k jinému podstatnému jménu.

Předložkové výrazy: Na Fenedyku: Fenedyk ‚Benátky‘ — bylo tam mokro. Na Puste gory: ‚kopec‘. Při Kocobyndzu, Na kopcu, Při koščele, Za koščolym, Pod piłum, V sošnu: sošni ‚borovicový les‘, Pod sošninum, Pod štacyjun ‚pod nádraží‘, Pod valkum: valka ‚stoupa na tkaninu‘.

Dosti četná jsou sousloví z přidavného jména nebo číslovky a jména podstatného: Chudobno kolunij, Novo kolunija, Žydkova kolunija, Male Lynki, Drugi Kymy, Pjyrše

Kymy. Některá jména jsou uvedena v obměnách. Viz tam.

Několik jmen bylo přeneseno z jiných objektů: Křivy duł, Kymy, Lyng ‚luh‘, Sadki: kdysi tam byly sádky, Skotnica: původně mez nebo cesta, po které se skot vyháněl na pastvu, Vinohrad: kdysi kdosi řekl, že by tam mohl být vinohrad — je to položeno k slunci a na kopci.

Viceslovná pojmenování jsou řídká: Kolunij pod štacyjunym. Ostatní příklady jsou v řadách obměn.

Jména místních částí nejsou zcela ustálená. Je několik variant: Kamjynéc — Na kamjyncu, Kympa — Na kypě — Kymy — Na kypach, Pašeki — Na Pašekach, Drugi Pašeki — Na Drugich Pašekach, Pjyrše Pašeki — Na Pjyršych Pašekach, Třeći Pašeki — Na Třečich Pašekach, Podjedli — Na Podjedlu, Połynécy — Na Połyncu, Puščina — Na puščině, Pjoskovina, V pjoskovině: pjoskovina ‚piskovna‘, Za ryččukum — Poza ryččukum — Při ryčče, Stav — Ve stavě: kdysi tam byl stav ‚rybník‘, Stunavski — Na stunavskim: u Stonavy, Šoldrůvka — Na Šoldrůvce, Zogrody — Na zogrodach. Jak je vidět, jde většinou o dvoučlenné řady, řídkěji o řady trojčlenné a dále o přítomnost a nepřítomnost předložky. U jedné trojčlenné řady jde o rozdíl v mluvnickém čísle a u další řady o tři předložky. Členy jedné řady mají rozdíl v přítomnosti a nepřítomnosti předložky a v gramatickém čísle. To jsou malé rozdíly, které při dorozumívání nečiní potíže.

Větší těžkosti mohou vyvolat rozdíly v podstatných jmé-